

ARTICLES CENTRALS

L'agenda de Desarmament, Desmobilització, Reintegració

Paul Ríos

Activista per la pau i consultor en processos de convivència

El 20 d'octubre de 2011 ETA va anunciar el "cessament definitiu de la seva activitat armada". D'aquesta manera responia a la crida feta per líders internacionals, com l'exsecretari general de l'ONU Kofi Annan, que s'havia donat a conèixer tres dies abans a la conferència de San Sebastià. La denominada Declaració d'Aiete demanava a ETA el cessament de la violència i l'inici de converses per part dels governs d'Espanya i França per abordar les "conseqüències del conflicte".

Aquestes converses no s'han produït. El Govern espanyol, després de l'arribada del Partit Popular, ha manifestat la seva negativa en reiterades ocasions. En aquesta tessitura no s'han donat les condicions per impulsar un procés de pau de format clàssic, és a dir, basat en les negociacions o el diàleg entre un Estat i un grup armat. I han adquirit protagonisme altres actors involucrats: el govern basc, els partits polítics, organitzacions de la societat civil i facilitadors internacionals. Per tant, hi ha en marxa un procés més ampli de construcció de la pau i la convivència. Aquest model té més dificultats per desenvolupar-se, atès que no compta amb la participació d'un actor principal, però té la virtut de ser més sostenible perquè inclou una base àmplia i plural d'actors involucrats que guanyen protagonisme dotant el procés d'un caràcter més democràtic i participatiu.

La crida de la Declaració d'Aiete a abordar les conseqüències del conflicte remet al disseny d'una agenda compartida de Desarmament, Desmobilització i Reintegració (DDR). L'ONU considera que aquests tres elements són fonamentals per les tasques de manteniment de la pau. Els integrants de grups armats han de tenir una perspectiva

clara que hi ha opcions millors que el retorn a la violència, mentre que la població civil ha de poder viure amb la garantia que no es tornarà a fer ús de les armes.

El 21 de febrer de 2014, la Comissió Internacional de Verificació de l'Alto el foc, formada per experts en processos de pau i agendes de DDR, va donar a conèixer que ETA li havia sol·licitat "incloure en el seu mandat la verificació d'un procés unilateral de segellat i posada fora d'ús operatiu de les armes". La comissió també va informar que havia verificat que ETA havia segellat i posat fora d'ús operatiu "una quantitat determinada d'armes".

Les diverses institucions i partits polítics van rebre l'anunci de maneres molt diferents i les reaccions es van veure molt condicionades pel fet que s'esperava una comunicació de desarmament complet per part d'ETA. Mentre que el Govern d'Espanya i el Partit Popular van considerar l'anunci com un frau, els partits agrupats a Bildu el van rebre positivament. Per la seva banda, el Govern basc i el PNB el van valorar, tot i que van reclamar un desarmament complet ràpid, una idea general que era compartida pel PSE.

Dos dies després de l'anunci, l'Audiència Nacional va citar els membres de la Comissió de Verificació perquè anessin a declarar sobre el contacte mantingut amb ETA i sobre la localització de les armes segellades. Des de llavors no hi ha hagut nous informes de la Comissió i només s'han publicat informacions no oficials en les què s'assenyalen les dificultats que té el grup per treballar atès que s'exposen a la persecució de les forces de seguretat.

“ Ara que el terrorisme s’ha acabat i davant el repte de construir la convivència, sembla lògic que la política penal i penitenciària s’adapti perquè sigui una eina de consolidació de la pau ”

Mentrestant, ETA l'any 2014 va anunciar que "ha dut a terme el desmantellament de les estructures logístiques i operatives derivades de la pràctica de la lluita armada". Així

mateix, va apostar per un desarmament acordat i ordenat, un compromís que ha estat novament explicitat en diversos comunicats i entrevistes tant durant l'any 2015 com 2016. Ara bé, hi ha molts dubtes pel que fa a la situació en què es troba el procés de segellat i desarmament d'ETA. En vista d'aquesta situació, el desembre de 2014 el Govern basc va presentar una proposta per un desarmament ràpid, viable i efectiu. Consistia a crear un comitè format per representants del propi govern Basc, del Fòrum Social per impulsar el procés de pau i dels facilitadors internacionals.

En la mateixa línia, l'esmentat Fòrum Social –una iniciativa de la societat civil que tracta d'aportar propostes per al desbloqueig del procés de pau- ha plantejat crear una Comissió de Monitoreig o Verificació del Desarmament que s'hauria de constituir en base a la Comissió Internacional de Verificació i comptar amb el suport de les institucions basques, la societat civil, així com de la comunitat internacional. Ambdues propostes comparteixen un objectiu: desenvolupar un procés de desarmament protagonitzat per la societat basca. Ara com ara, és una incògnita saber si podran quallar, però no s'albira una altra alternativa mentre el Govern d'Espanya no s'impliqui en la qüestió. Partint de la idea que la societat basca és la destinatària final dels resultats del procés de pau, que és la seva convivència allò que està en joc, i que té instruments per avançar en aquesta qüestió, aquestes iniciatives no s'han de descartar i poden oferir un canal de desbloqueig.

“ Encara és aviat per determinar quin pot ser el futur dels actuals militants d'ETA en la mesura que l'organització no s'ha dissolt ”

Aquesta és només una part d'una agenda de DDR però queden dues qüestions importants per definir, com són el desmantellament i la reintegració, que afecten dos col·lectius diferents. Un el constitueixen els actuals militants d'ETA i encara és aviat per determinar quin pot ser el seu futur en la mesura que l'organització no s'ha dissolt. Són massa les preguntes i poca la voluntat d'abordar aquesta realitat com per trobar-hi respostes.

Pel que fa a les persones que estan a la presó, es poden diferenciar dos grups. D'una banda, hi ha l'anomenat grup de "Nanclares", unes 30 persones que van començar un procés de desvinculació d'ETA i que han manifestat el rebuig a la violència i han expressat diferents graus de penediment o perdó a les víctimes. Estan empresonades en un centre penitenciari del País Basc i han pogut accedir a beneficis penitenciaris. Duna altra banda, hi ha el col·lectiu de presos EPPK. Segons les darreres dades, es tracta de 385 presos, en comparació als més de 700 l'any 2009, que es troben empresonats a centres situats a més de 400 kilòmetres del País Basc. En relació a aquests darrers, convé fer una distinció clara i deslligar les qüestions relatives al respecte dels seus drets fonamentals de les qüestions relatives a la seva reintegració. Les primeres s'han de garantir sense condicions.

L'allunyament de les persones preses és rebutjat per més del 73% de la ciutadania basca¹ i contravé les regles penitenciàries europees que estableixen que "els interns han de ser destinats a presons situades el més a la vora possible del seu domicili o del seu centre de reinserció social". També és contrari al que s'assenyala a la Llei Orgànica General Penitenciària, que determina que la distribució de les persones empresonades en el mapa penitenciari ha d'estar presidida per la necessitat d'evitar que el compliment de la condemna origini un desarrelament familiar i social motivat per l'allunyament entre la presó i el seu àmbit natural de socialització.

“ Els bloquejos en l'agenda de DDR no han de conduir a la desesperança; la convivència s'està assentant amb molta rapidesa a la societat basca ”

Una altra qüestió és com promoure la seva reintegració. S'ha de partir de què la pròpia Constitució Espanyola assenyala que "les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat estaran orientades cap a la reeducació i la reinserció social". La política penal i penitenciària actual té l'origen en l'àmbit de la lluita contra el terrorisme d'ETA. Ara que aquest s'ha acabat i que la societat basca està afrontant el repte de construir la

convivència sembla lògic que l'estratègia s'adapti per tal que sigui una eina de consolidació de la pau. Tal com assenyalava el Defensor del Poble basc (Ararteko), "resulta necessari un canvi de les pautes que regulen i apliquen el compliment de les penes dels presos d'ETA, assimilant-les als criteris generals que regeixen respecte a les altres persones que estan a la presó."

La reforma del Codi Penal de 2003 va incrementar les penes per delictes de terrorisme i les condicions per a l'accés a beneficis penitenciaris. La conseqüència ha estat que les persones condemnades per fets posteriors s'enfronten al compliment íntegre de penes de 40 anys de presó que es reduiran a 32 si es compleixen uns requisits molt exigents. El resultat és que, si no hi ha cap canvi, una persona condemnada el 2009, en el millor dels casos, haurà d'estar a la presó fins l'any 2041. La pregunta que cal fer-se és si la convivència al País Basc es pot assentar en aquestes circumstàncies.

Les solucions semblen complicades però existeixen. Seria possible acordar un pla de reintegrament que compti amb el consens d'institucions i partits polítics. La base per aquest pla hauria de ser: 1) que les persones d'ETA preses rebin un tracte en les mateixes condicions que qualsevol altra persona presa, 2) que es tingui en compte l'actual situació en la que la societat basca està caminant cap a la pau i la convivència, 3) que es respecti el dret de les víctimes a la memòria i el reconeixement, i 4) que tot això vingui acompanyat d'un compromís inequívoc de les persones empresonades per una convivència en pau i respectuosa amb les diferències i el pluralisme, així com d'una assumpció de responsabilitat per allò que ha passat.

Tot i això, aquests bloquejos en l'agenda de DDR no han de conduir a la desesperança. La convivència s'està assentant amb molta rapidesa a la societat basca i pot ser el catalitzador que generi les condicions perquè els principals actors comencin a escoltar la voluntat de la ciutadania i a actuar en conseqüència. No hi ha alternativa.

1. Sociòmetre basc 54. Pau i convivència. Març de 2014.

Photography (CC) : Raphael Tsavkko Garcia

© Generalitat de Catalunya